

NA DUILLEAGAN GAIDHLIG

AIR AN CUR A-MACH AN LUIB LIFE AND WORK

AIREAMH 8 | 2014 | AN LUNASDAL

Facal Toisich

An latha roimhe thadhail càraid à ceann a deas Shasainn oirnn. Bha iad air chuairt ann an Earra Ghàidheal an dèidh dhaibh a bhith air turas anns na h-eileanan eadar Barraigh agus Leòdhas, agus anns an Eilean Sgitheanach. Rinn iad moladh nach bu bheag air a' choibhneas a fhuair iad agus air na seallaidhean a chunnaic iad.

Ach 's e a dh'fhàg iad anns na ceàrnaidhean seo, gu robh ise a' lorg dachaigh a sinnsearan. 'S e Mac an Rothaich, Cràbhartach agus Mac an Aba na cinnidhean aca, agus mar sin bha e furasda aithneachadh o na h-ainmeannan sin dè am baile ann am Meadhan Earra Ghàidheal as an do dh'fhalbh a cuideachd.

Tha barrachd ùidh aig daoine anns an latha againne ann an sloinntearachd, gu h-àraidh feadhainn a tha a' fuireach ann an Sasainn, no nas fhaide air falbh, ann an Amaireaga agus ann an Astràilia. Chì sinn o na Sgrìobtaran cho moiteil agus a bha na h-lùdhaich as na daoine on tàinig iad. Tha an salmadair agus sgrìobhadairean eile a' togail iomadh leasan o na fiosrachaidhean a bha aig na daoine a chaidh romhpa.

Cha b'e ainglean a bha ann an sinnsearan nan lùdhaich, ach daoine cumanta le fuil agus feòil, lem fàilingidhean fhèin. Bhiodh na h-lùdhaich a' fòghlam o na rudan a bha cearr ann an eachdraidh an athraichean, amannan nuair a ghabh iad an t-slighe chearr.

"Leanaibh an creideamh-san," tha litir nan Eabhraidheach ag ràdh. Anns an litir sin tha sinn a' leughadh mu na daoine ri linn an t-Seann Tiomnaidh a bha beò tre chreideamh. Dh'fhàg iad eisimpleir againn mun dàimh a bu chòir a bhith againn ri Dia agus ri ar co-chreutair. Tha e buannachdail a bhith a' leantainn 'nan cas-cheuman.

**Le deagh dhùrachd,
Ruairidh MacLeòid.**

Seo an eaglais ann an eilean Cholbhasaigh. Anns an Og-mhìos bha co-chruinneachadh air an eilean, a' cuimhneachadh gu bheil ceud bliadhna bho chaochail an sgoilear iomraiteach, Dòmhnall MacFhionghain, a rugadh agus a fhuair bàs ann an Colbhasaigh. Bhiodh MacFhionghain eòlach air an eaglais seo ann an làithean 'òige. Chaidh an eaglais a thogail aig fìor thoiseach na naodhamh linn deug. (An dealbh le Linda Gowans.)

Cùil nan Ceist

Faisg air far a bheil mi a' sgrìobhadh seo tha na h-eòin air neadachadh. Thug sin dhuinn cuspair airson ar ceistean an turas seo – neadan. Gheibhear na caibideilean anns an lorg sibh na freagairtean an dèidh gach ceist, agus tha fuasgladh nan ceist air an duilleig-chùil.

1. Dè na craobhan sònraichte anns am bi na h-eòin a' neadachadh. (Salm 104.)
2. Lion a' bheàrn: "Neadan aig — an adhair." (Lùcas, caibideil 9.)
3. Dè na h-eòin a nì nead ann am bruaich bile na h-uaimhe? (Jeremiah, caibideil 48.)
4. Dè an t-eun beag a fhuair taigh ann an teampall an Tighearna? (Salm 84.)

Càirdeas – 3

Fhad 's a bha mi a' meòmhrachadh air na smuaintean seo mu chàirdeas, leugh mi leabhar, *When the children came*, leabhar mu dhèidhinn evacuees aig àm an dara cogaidh. Bha iomadach stòiridh ann mu chàirdeasan a thòisich ri linn a' chogaidh agus smaoinich mi gun innsinn aon a chòrd gu mòr rium.

Chaidh an teaghlach seo a chur gu baile beag nach robh ach trithead mìle a-mach à Lunnain, àite a bha gu math coltach ris na h-eileanan aig an àm – taigh gun dealan, gun uisge teth agus le taigh beag aig bonn a' ghàrraidh. Bhuineadh e do dh'fhear Harry Mayo, fear nach robh pòsda.

'S e teaghlach lùdhach a bha unntasan agus cha robh eòlas air a bhith aige-san air an dòigh beatha no an creideamh acasan, ach cha do sheall e dad dhaibh ach coibhneas. Nuair a bha àm Càisg ('s e sin *Passover*) faisg thubhairt màthair na cloinne ris gu robh cleachdaidhean acasan a bha iad ag iarraidh a chumail. 'S e am freagairt a thug e, *Well, well cò a smaoinich? Bha mi riamh a' creidsinn gur e daoine matha a bha anns na h-lùdhaich, ach tha mi a-nise cinnteach as.*

Chan e a-mhàin gun do chùim iad a' Chàisg ach ghabh e compàirt ann còmhla riu agus aig àm na Nollaig thug e iad gu taigh a pheathar far an do ghabh iadsan compàirt anns a h-uile dad a bha a' tachairt. Bha dithis nighean anns an teaghlach agus thug e misneachd dhaibh leabhraichean a cheannach dhaibh agus gan cuideachadh mar a b'urrainn dha.

Bha a chridhe briste nuair a bha an cogadh seachad agus fios aige gum feumadh iad a dhol air ais dhachaigh a Lunnainn, agus chùim iad an càirdeas a' dol agus an corr dha bheatha bhiodh e a' dol suas a Lunnainn a h-uile seachdain a shealltainn orra gus an tàinig seann aois agus anshocair.

Nuair a bhàsaich e, 's e a' cheud triop a bha iad ann an eaglais Chrìosdail, agus chaidh àite an teaghlach a thoirt dhaibh oir sin mar a bha iad dhàsan iomadach bliadhna.

Ann an seo bha dà chultar gu math eadar-dhealaichte a' tighinn còmhla agus iad a' sealltainn càirdeis, dìlseachd agus spèis dha chèile. 'S dòcha gu bheil leasan ann dhuinn uile.

**Oighrig Fhearghasdan,
(A' Mhanachainn.)**

Dòmhnall MacFhionghain, Fìor Sgoilear Gàidhlig

Anns an Og-mhìos chumadh co-chruinneachadh sònraichte ann an Colbhasaigh, a' comharrachadh gu bheil ceud bliadhna bho chaochail Dòmhnall MacFhionghain, a' cheud Phroifeasair a bha air na cànanan Ceilteach ann an oilthaigh Albannach.

Chuala mòran againn an t-ainm aig MacFhionghain an toiseach nuair a leugh sinn an aithisg e leis an ainm, *Seann Sgoil*. Nuair a bha am Fear-deasachaidh air chuairt ann an Colbhasaigh bho chionn beagan bhliadhnan air ais, chunnaic e an làrach far an robh an sgoil air an robh an t-ùghdar a' labhairt. Bha an sgoil sin fo iùl an SSPCK, a shuidhich iomadh sgoil am measg nan Gàidheal – "a' Chuideachd Urramach atà chum eòlas Crìosdaidh a sgaoileadh air feadh Gàidealtachd is Eileanan na h-Alba".

Nuair a bha Dòmhnall MacFhionghain ochd bliadhna deug chaidh e gu Colaisde-trèanaidh Eaglais na h-Alba ann an Dùn Eideann. Bha e an toiseach greis a' teagasg sgoile ann an Cataibh. Chaidh e gu Oilthaigh Dhùn Eideann far an tug e a-mach MA le urram ann an 1869. Bha e mu dheich bliadhna ag obair mar chlàireach aig Roinn an Fhòghlaim aig Eaglais na h-Alba. Bha e air fear de na sgoilearan a rinn leasachadh air Gàidhlig a' Bhìobail. Bha esan an sàs anns an Tiomnadh Nuadh, gu h-àraidh Leabhar nan Gnìomharan.

Ann an 1882 bha MacFhionghain air a thaghadh gu bhith os

Leabhraichean

An-uiridh bha co-chruinneachadh ann an Tiriodh far an tug sgioba de sgoilearan pàipearan seachad air iomadh cuspair eadar-dhealaichte co-cheangailte ri beatha agus eachdraidh an eilein. A-nis tha Urras Leabhraichean nan Eilean air na h-aithisgean a thoirt còmhla ann an leabhar ion-mhiannaichte anns a bheil corr is ceithir cheud duilleag. Thug bana-charaid dhomh leth-bhreac den leabhar agus 's e tìodlac luachmhor a bha ann.

Tha torr leughaidh anns na sgrìobhadhean inntinneach – barrachd air fichead dhiùbh – a gheibhear eadar dà chlàr an leabhair seo. Tha cuid mhath de na caibideilean co-cheangailte ri eachdraidh Thiriodh. Leughaidh sinn mu obair na ceilp a bha aig aon àm cho cudthromach anns na h-eileanan, mu strìth an fhearainn, mu imrich gu dùthchannan eile, mu ghoirearan-siubhail.

Bidh ùidh air leth aig leughadairean nan *Duilleag* anns na caibideilean mu na h-eaglaisean ann an Tiriodh. Tha an t-Oil.

**The Secret Island
Towards a History of Tiree
(The Islands Book Trust. £12)**

Dòmhnall Meek a' sgrìobhadh le tuigse agus le eòlas mu na Baistich agus na h-eaglaisean eile air leth on Eaglais Stèidhte a dh'fhàg làrach cho mòr air beatha spioradail an eilein. Tha sinn a' leughadh mu na togalaichean a chuir Eaglais na h-Alba suas anns na bliadhnan an dèidh 1840. Tha caibideilean brìghmhor cuideachd againn air Gàidhlig eilean Thiriodh. Tha e tarraingeach a bhith a' dèanamh coimeas eadar Gàidhlig Chola agus Gàidhlig Thiriodh agus an dà eilean cho faisg air a chèile, a thaobh astair co-dhiùbh.

Bidh e an còmhnaidh a' cur iongnaidh orm mar a thèid aig an Urras air leabhraichean cho tomadach fhoillseachadh air prìsean cho reusanta. Cuiridh luchd-leughaidh aig a bheil ceangal sam bith ri Tiriodh luach air na h-aithisgean anns an leabhar seo. Agus foghlamaidh daoine aig a bheil ùidh ann am beatha nan eilean mòran on leabhar. Tha iomadh rud a bha diamhair air an toirt am follais an seo.

cionn na Cathair Cheiltis a chaidh a stèidheachadh ann an Oilthaigh Dhùn Eideann. Bha e dà bhliadhna dheug thar fhichead anns an dreuchd sin. Thubhairt feadhainn a bha anns na clasaichean aige gur e fear-teagaisg sgileil a bha ann agus gur e duine geanaill èibhinn a bha ann cuideachd. Leig an t-Ard-ollamh MacFhionghain dheth an dreuchd anns an Og-mhìos 1914, agus fhuair e bàs ann an eilean a bhreith air Latha na Nollaig air a' bhliadhna sin.

Bha iomadh taobh air an sgoilearachd aig Dòmhnall MacFhionghain. Sgrìobh e mu ainmean-àiteachan ann an Earra Ghàidheal. Bha ùidh cuideachd aige anns na seanfhaclan Gàidhlig. Ann an 1956 dh'fhoillsich Lachlainn MacFhionghain leabhar le taghadh de na sgrìobhaidhean aige air na seanfhaclan, laoidhean Gàidhlig agus cuspairean eile. Sgrìobh MacFhionghain iomadh aithisg ann am Beurla agus ann an Gàidhlig ann an irisean agus thug e còig pàipearan seachad aig Comunn Gàidhlig Inbhir Nis.

Ceud bliadhna an dèidh a bhàis nach math gu bheil clach ga cur air càrn an sgoileir Ghàidhealaich seo. Nuair a chaidh a' Chathair Ghàidhlig a stèidheachadh seo mar a sheinn am bard, Niall MacLeòid –

*MhicFhionghain, a charaid,
Bi fearail 's bi cruaidh,
Gu eachdraidh nan laoch ud
A sgaoileadh le buaidh;
Is lànachd na Gàidhlig,
A bàrdachd 's a duain,
'S an dileab a dh'fhàg i
Dèan làidir is buan.*

Chaidh corp MhicFhionghain a chàradh anns a' chladh ann an Colbhasaigh. Chì sibh gu h-àrd an leac a chaidh a chur aig a cheann. Sgrìobhte aig a' bhonn tha sreathan on mharbhrann a rinn Donnchadh Bàn Mac an t-Saoir dha fhèin.

*Caochladh beatha tha ann 's cha bhàs,
Le beannachadh gràs-mhor buan:
Gach neach a nì a' chuid as fheàrr
Is maith an t-àit am faigh e dhuais.*

(Thog Linda Gowans an dealbh de lic-uaghach Dhòmhaill MhicFhionghain nuair a bha i ann an Colbhasaigh aig a' cho-

chruinneachadh a chaidh a chumail mar chuimhneachan air MacFhionghain a fhuair bàs bho chionn ceud bliadhna.)

Searmon Beag

Agus dh'èigh an Tighearna Dia air Adhamh, agus thubhairt E ris, Càit a bheil thu? (Genesis 3:9)

Air duilleagan a' Bhiobaill tha sinn a' leughadh nan ceudan de cheistean. Cò? Carson? Ciamar? Cuin? Càite?

Tha na ceistean sin de dh'iomadh seòrsa. Bidh daoine a' cur cheist air a chèile. Bidh daoine a' cur cheist air Dia. Chì sinn an salmadair uaireannan mar gum biodh e a' còmhradh ris fhèin, a' cur cheist air fhèin.

Bidh Dia a' cur cheist air daoine. Gu dearbh, a' cheud cheist a leughas sinn air duilleagan nan Sgrìobtar, 's e a tha ann Dia a' cur ceist air an duine. *Agus dh'èigh an Tighearna Dia air Adhamh, agus thubhairt E ris, Càit a bheil thu?* Guth ag èigheach. Guth le ceist chudthromach. Guth a bha a' sireadh freagairt.

Agus càit an robh Adhamh?

Bha e am falach, no co-dhiùbh bha e fhèin a' smaoinneachadh gu robh e falaichte am measg chraobhan gàrradh Edein. Ach cha b'urrainn dha teicheadh fo sgàile nan craobh no ann an àite sam bith eile bhuaithe-san a chì gach nì.

Càit an robh Adhamh?

Bha e air slighe an t-seachrain. Bha e air cùl a chur ri àithne chinnteach shoilleir Dhè agus chaidh e calg-dhìreach 'na h-aghaidh. Dh'fhalaich Adhamh e fhèin agus a chogais ga dhiteadh.

Tha an t-ainm *Adhamh* a' ciallachadh *duine*, ball den chinne-daonna. Faodar a ràdh gu bheil Adhamh a' samhachadh agus a' riochdachadh a' chinne-daonna gu lèir. Tha a h-uile duine mar gum biodh e 'na Adhamh. Tha guth Dhè a' glaudhaich ris gach neach cruthaichte, ris gach aon againn, *Càit a bheil Thu?* Chan eil Dia airson gum bi sinn am falach, mar a bha Adhamh ann an gàrradh Edein. Tha E airson gum bi sinn gu follaiseach a' mealtainn co-chomainn ris. Chan eil Dia airson gum bi sinn air slighe an t-seachrain, mar a bha Adhamh, ach gum bi arc cas gu tèarainte air an t-slighe a tha a' treòrachadh a-chum na beatha.

Gàidhlig Shìmplidh

Ceann-teagaisg airson a' mhìos seo: "Is math an nì a bhith a' tabhairt cliù dar Dia." Tha na faclan sin anns an t-seachdamh salm thar

sheachd fichead, anns a' cheud rann. (Salm 147:1) Bhiodh an salmadair daonnan a' moladh Dhè. Bhiodh e ga mholadh airson glòir an t-saoghail chruthaichte. Bhiodh e ga mholadh airson gach dìon a rinn E air. Bhiodh e ga mholadh airson bheannachdan spioradail agus beannachdan aimsireil. Nuair a bha rudan a' dol 'na aghaidh, bhiodh e fhathast a' moladh Dhè. Tha e cho furasda a bhith a' gearan. Nach lean sinn eisimpleir an t-salmadair aig an robh spiorad molaidh.

Seachdain an dèidh seachdain chunnaic sinn gobhlain-gaoithe ag itealaich mun cuairt. Bhiodh iad tric a' dol faisg air nead a bha aca

dà bhliadhna air ais. Ach cha robh coltas sam bith ann gu robh iad a' dol a neadachadh. Cha robh sgeul air uighean. Ach an-diugh chunnaic sinn trì iseanan beaga. Bha àl aig na h-eòin ged a bha sinn a' smaoinneachadh nach robh. Tha e math beatha ùr fhaicinn anns an t-saoghal mun cuairt oirnn. Gheibh sinn toil-inntinn o na h-eòin, agus mar a thubhairt losa, bidh iad gar teagasg. Tha sùil Dhè air na h-eòin. Tha a shùil oirne cuideachd ann an tròcair. Tha sinn uile luachmhor ann an sealladh Dhè.

Seanfhacal airson a' mhìos seo: "An tobar nach traoigh." (The fountain that does not dry up.) Bha e 'na cheist air daoine dè a

bha an seanfhacal seo a' ciallachadh. Chan ann tric a chì sinn tobar nach bi a' tràghadh. Tha tobraichean ann a bhios làn anns a' gheamhradh, ach tha iad tioram nuair a thig samhradh teth. Rinn an Siorram Alasdair MacNeacail cruinneachadh mòr de sheanfhaclan Gàidhlig. Tha esan a' smaoinneachadh gur e a tha anns an tobar nach traoigh, "maitheas Dhè." Tha e fìor nach eil crìoch a' tighinn air tròcair agus air gràs Dhè. Chan eil iad ag athrarrachadh aig àm sam bith den bhliadhna.

Nuair a sgrìobh mi seo bha an latha as fhaide den bhliadhna air a dhol seachad. Bidh sinn a' smaoinneachadh air cho luath agus a tha

na làithean a' ruith. An-dè dhùin na sgoiltean airson saor-làithean an t-samhraidh. Bha seirbheis againn airson an dà bhun-sgoil anns an sgrì. A bharrachd air na sgoilearan, bha pàrantan agus càirdean eile aig an t-seirbheis. Bidh na sgoiltean dùinte airson seachd seachdainean. Bidh na sgoiltean a' fosgladh a-rithist anns an Lùnasdal. Tha mi a' creidsinn gun can a' chlann gun deachaidh na làithean saora seachad ro-luath. Ach bidh iad toilichte a bhith air ais còmhla ris a' chloinn eile.

AM FEAR-DEASACHAIDH

Seo seòladh Fear-deasachaidh nan Duilleag: Ruairidh MacLeòid, Creag nam Bàirneach, An Fhuirneis, Inbhir Aora, Earra Ghaidheal PA32 8XU. Fòn: 01499500 629 Post-dealain: mail@revroddy.co.uk

Thall 's a-Bhos

AIR AN ADHAR

Air a' cheud Sàbaid den Lùnasdal cluinnear seirbheis shònraichte a' comharrachadh gu bheil ceud bliadhna bho thòisich an Cogadh Mòr. Air ceann *Dèanamaid Adhradh* air an latha sin bidh an t-Urr. Eachann MacCoinnich as an Eilean Sgitheanach a tha 'na mhinistear-airm. Air na Sàbaidean eile bidh cothrom againn seirbheisean a chaidh a chraoladh roimhe seo a chluinntinn, on Urr. Aonghas Iain Dòmhnallach, a bha ann an Eaglais an Ear Inbhir Nis, an t-Oll. Urr. Dòmhnall MacLeòid, a bha ann an colaisde na h-Eaglaise Saoire, an t-Urr. Coinneach Stiùbhart, on Eaglais Ath-leasaichte Chlàireachail, agus air a' chòigeamh Didòmhnaich, an t-Urr. Coinneach Dòmhnallach on Eaglais Shaoir Leantainnich.

RANN

*Is e mo dhùrachd is m'ùrnaigh fhèin dhut
Thu thighinn dhar n-ionnsaigh as-ùr gun èis ort,
'S mur tig nall tron a' gheamhradh fhèin leinn,
Bidh choinneamh-ùrnaigh fo thùrs' as d'eugmhais.*

Seo ceathramh à dàn a sgrìobh Eachann MacFhionghain, bàrd Bheàrnaraigh na Hearadh, ann an 1935. Bha fear de dh'fhìr òga, an eilein, Donnchadh MacAsgaill, anns an ospadal. Fhuair ùrnaigh Eachainn èisdeachd. Thàinig Donnchadh dhachaigh, fhuair e saoghal fada, an dèidh dha seirbheis dhìleas a dhèanamh don eaglais anns na h-eileanan agus air tìr-mòr mar mhiseanaraidh agus mar mhinistear-sgìre.

SGOILEAR IOMA-CHANANACH

Anns an iris bhliadhnail aig Sgoil na Diadhaireachd ann an Oilthaigh Dhùn Eideann leugh sinn pìos a tharraing ar n-aire mu fhear-teagaisg aig a bheil eòlas air grunn chànan, a' Ghàidhlig 'nam measg. Tha an t-Oll. Seumas Eglinton 'na òraidiche air Diadhaireachd Ath-leasaichte. Tha an aithisg ag innse gun do rugadh agus gun do thogadh e air Ghàidhealtachd agus gun do ghabh e compàirt ann am prògraman air *Alba* agus air *Radio nan Gàidheal*.

AIR CHLUAINIDH

An dèidh a bha 'na mhinistear ann an sgìr Bhoth Chuidir, ceangailte ri Cill Fhinn agus Aird Eònaig o 1986, tha an t-Urr. Iain Lincoln a-nis air uallach coitheanail a leigeil dheth. Thug Mgr. Lincoln taic mhòr don Ghàidhlig. Tha e 'na bhall den sgioba de sgoilearan a tha trang ag eadar-theangachadh nan Soisgeulan gu Gàidhlig an latha an-diugh. Dh'fhoillsich Comann-Bhìoball na h-Alba an t-eadar-theangachadh ùr de Shoisgeul Eòin ann an 2010 agus tha an obair a' dol ar adhart.

FUASGLADH NAN CEIST

Seo freagairt nan ceist às a' Bhìoball a chuir sinn oirbh co-cheangailte ri nèadan. 1. Seudair Lebanoin. 2.— eunlaith. 3. Na calamain. 4. An gealbhan.

ADHBHAR GAIRE

Bha ministear òg aig an robh cleachdadh a bhith a' toirt seachad shearmon a bha car fada, agus eadhon ann an latha far an robh seirbheisean nas fhaide na tha iad an-diugh, bhiodh an coitheanal a' fàs rud-eigin sgìth. Dh'fhaighnich e do sheann mhinistear dè an comharradh a bha aige-san air searmon math. 'S e am freagairt a fhuair e, "Deagh thoiseach tòiseachaidh a bhith aig an t-searmon, agus deagh chrìoch, agus gun ùine ro-fhada a bhith eadar na dhà."

Urnaigh

A Dhè naoimh,
a tha gar gairm gu bhith a' tighinn ad ionnsaigh
mar a tha sinn,
tha sinn ag aideachadh
nach eil sinn an nì a tha còir againn a bhith,
no mar a tha sinn ag iarraidh a bhith.
Thoir neart dhuinn nar laigse,
solas nar dorchadas,
mathanas nar teachdan-geàrr.
Cuir miann nar cridhe
airson beatha nas fheàrr,
tre Chrìosd, ar Fear-saoraidh.

Amen

An dealbh air an aghaidh:
Thog Ailig Dòmhnallach nach maireann
an dealbh seo ann an Saoidhdinis
ann an Uibhist-a-Tuath.
'S e gìomaich a bha na h-iasgairean
a' glacadh anns na làithean sin.
An-diugh tha margaid ann
airson grunn sheòrsachan maoraich.